

MÉSZÁROS MÁRTON

Fürjek és akácok

Fluktuáló otthonosság és idegenség a *Kaliforniai fürjben*

Talán nem tévedünk nagyot, ha azt állítjuk, Oravecz Imre regénytrilógiájának egyik nehezen megkerülhető problémája ember és természet viszonya. Hogy elsőként – kissé udvariatlanul – csak a saját ezirányú kutatásaimat idézzem föl:¹ ezen problematika színreviteleként érthető a jónéhány gombázós jelenet, a falu és erdő sajátos kiasztikus kapcsolatának igen izgalmas és részletes bemutatása, a munkához, a gépekhez való viszony, de ipar és mezőgazdaság vagy akár – tágabban értve – linearitás és cirkularitás lényegében folyamatosan és nagyon hangsúlyosan diskurzusban tartott oppozíciója, pontosabban egymásbajátszása is. A következő rövid elemzések – e korábbi kutatások továbbgondolásaként – mindössze két motívumra, és néhány rövid szövegpaszusz részletesebb olvasására koncentrálnak, amelyek (talán) feltűnően hasonló motivikus és szerkezeti szekvenciák által szerveződnek, ráadásul mintha egymást is értelmeznék.

Az első, a kötetcímmé is emelt „fürj” problémája, amely bár a szövegben magában ritkán tűnik föl, egy meglehetősen összetett utalásháló egyik legfontosabb csomópontjaként rendre ember és természet, otthonosság és idegenség, közösség és egyén, sőt, apa és fiú viszonyaiban bekövetkező változások (gyakran proleptikus) jelölőjévé válik.

Az említett „utalásháló” felrajzolásához mindenekelőtt érdemes részletesebben is megvizsgálnunk azokat a nagyon is központi és értelmezésre váró epizódokat, amikor István fürjekkel találkozik, ezek a találkozások ugyanis – mintegy fraktálszerűen – gyakran hasonló körülmények közt jönnek létre, Istvánban pedig hasonló emlékeket és érzéseket ébresztenek. Az első találkozásra a 37. fejezetben² kerül sor, amikor István a családjától távol, egy fúrótoronymál dolgozik, és délutáni pihenőjéből egy rémálomra ébred: álmában szajlai portájukat árvíz önti el. Árvízzel álmodni – mint István maga is reflektál rá – a szajlai babonák szerint halált jelent; ahogyan a halállal kerül összefüggésbe az álom egyik fontos jelenete is: álmában ugyanis sikerül megmentenie azt a kisborjút, amely az *Ondrok gödre* emlékezetes fejezetében³ (még István gyerekkorában) elpusztult, ám most a kellemes álombéli emlék ellenére kényszerűen

¹ Miközben természetesen például Pataki Viktor revelatív tanulmányai is rendre szembesítenek bennünket a kérdésselvetés megkerülhetetlenségével: PATAKI Viktor, *Zaj – hang – ének*, Alföld, 2018/1, 86–94; ÜÖ., *Az emlékezet reprezentációja és retorikája Oravecz Imre műveiben*, 2019, PhD-értekezés.

² ORAVECZ Imre, *Kaliforniai fürj*, Pécs, Jelenkor, 2012, 346–354. (A szövegben zárójelben megadott oldalszámok a továbbiakban erre a kiadásra vonatkoznak. Az idézeteken belüli kiemelések tőlem származnak. – M. M.)

³ ORAVECZ Imre, *Ondrok gödre*, Pécs, Jelenkor, 2007, 61–68.

tudatosul benne, hogy a siker csak álom volt. Beszédes, hogy éppen ez az álom vezet el a fürjekkel való első találkozáshoz, István ugyanis nem tud visszaaludni, ezért elhatározza, hogy megmássza a közeli magaslatot. Amint azt a trilógiában megszokhattuk, itt is – mint minden kulcsfontosságú, a további cselekményt alapvetően befolyásoló jelenetben – extrém módon lelassul a cselekmény, és hiperrészletes leírásokból értesülhetünk a történésekről.

A magaslatra vezető (akár allegorikusan is értelmezhető) mászás során a természet kifejezetten fenyegetőnek, ellenségesnek mutatkozik, különböző áthághatatlan ormok, medrek, sziklafalak állják István útját, a fákon medvekarmolás-nyomokat talál, sőt, egy „furcsa laposfejű kígyóval” (349.) is találkozik. István itt elsősorban a saját kivülállóságával, idegenségével szembesül, ahogyan a kígyót nem tudja megnevezni, a bokrokat, cserjéket, de még a különböző fenyőfajtákat sem tudja egymástól megkülönböztetni, annak ellenére sem, hogy a kollégái többször elmagyarázták neki: „de ő nem jegyezte meg a nevüket, még kevésbé a köztük lévő különbségeket, bár a különbségeket nem is nagyon látta, mert neki eléggé egyformák voltak”. (349.) Az egyetlen ismerős növényben, a borókában is éppen a hazai borókáktól való eltérés lesz számára a hangsúlyos: „egyszerre voltak ismerősek és idegenek. Levelük, bogyójuk, illatuk alapján ugyanolyanok voltak, mint az otthoniak, de méretre, alakra sokkal nagyobbak, rendes fák, és az uralkodó szélirány miatt szinte kivétel nélkül ferde növésűek”. (350.) A fákat közelebbről megvizsgálva azonban még ezek a deviáns, ám félig-meddig mégiscsak otthonos növények is fenyegetőnek bizonyulnak: „[a] korona több ága, de maga a törzs is tele volt apró lyukakkal, mintha *puskával megsörétezték volna*”. (350.) (A narrátor azon közbevetése, hogy a lyukakat egy olyan apró nedvszívó madár okozza, amelyet István lát ugyan fölrepülni, viszont nem ismeri föl, szintén István idegenségét, kiszolgáltatottságát hangsúlyozza: hiába látja, összefüggéseiben nem érti a körülötte zajló természeti eseményeket.)

A fürjekkel való első „találkozás” leírása retorikailag szintén nem nélkülözi az erőszak akcentusait, ám itt meglepő módon egyértelműen nem fenyegetésként, mint inkább azt hangsúlyozva, hogy István képtelen ellenállni az élmény hatásának:

Lefelé menet egy hang ütötte meg a fülét a csúcs oldalában.
Mégállt, hallgatózott. A hang ismétlődött. Valami madaré lehetett, de nem egyé, hanem többé. *Valamiért szíven ütötte.* (352.)

Míg a „megütötte a fülét” formula elsősorban a hang váratlanságát hangsúlyozza, ismétlése, fokozása, a „szíven ütötte” már egyértelműen a hang megrázó érzelmi hatásáról tudósít. Miközben István – idegen lévén, természetesen itt sem tudja beazonosítani a hang forrását (vagyis azt, hogy fürjeket hall) – két, a későbbiekben beszédesnek bizonyuló felismerést tesz: egyrészt, hogy a narrátor által következetesen egyes számban megnevezett hang forrása *több madár* (tehát a fürjek családban, közösségben élnek), másrészt azt, hogy saját maga számára sem világos, hogy miért vált ki a hang belőle effajta váratlan érzelmeket. Érzelmi reakciója egyértelműen az akusztikai

élményhez kapcsolódik, a későbbi találkozásokból is az derül ki, hogy Istvánt elsősorban a fürjek *hangja* varázsolja el, és csak másodsorban a látványuk. A rejtélynek természetesen több magyarázata is lehetséges: figyelembe véve, hogy közvetlenül a találkozást megelőzően István a csúcsról éppen kelet felé, vagyis – amint arról a narrátor tudósít – a keleti part, az Atlanti-óceán, Európa és Magyarország felé tekint,⁴ lehetséges, hogy a hang hatására (talán tudat alatt) valamiféle otthoni emlék idéződik föl benne? Talán a hang *esztétikai* karaktere, esetleg idegensége és ellentmondóssága készíti arra, hogy ennyire személyesen érintse? A fürj hangja vajon egyfajta himeroesa, varázséneke számára? És/vagy valamiképpen magára ismer a fürjek hangjában? István mindenesetre nem elégszik meg az érzéki tapasztalattal, azonnal értelmezi is azt: „Furcsa hangjuk volt, panaszos és örvendező, nyugtató és nyugtalanító egyszerre”. Értelmezésének három fázisa (az élmény idegenségére történő reflexió; az antropomorfizáció; majd az élmény hallgatóra – azaz Istvánra – gyakorolt hatásának rögzítése), akár ember és természet kapcsolatának általános modelljeként is érthető a szövegben. Azt, hogy ember és természet a túra során tapasztalt fenyegető és ellenséges epizódok ellenére sem szükségszerűen állnak egymással szemben, Istvánnak a – talán éppen a hangélmény által kiváltott – viselkedése bizonyítja, amennyiben saját élvezetét önzetlenül a madarak érdekei mögé sorolja: „Fontolgatta, utánuk eredjen-e, ha másért nem, hogy tovább hallja őket. De letett róla. Nem akarta őket zavarni, még kevésbé megijeszteni.” (352.)

A fúrótoronyhoz visszatérve István nemcsak az otthonosság és idegenség nagyon is relatív viszonyaival szembesül, de nagyon tágan értve kultúra és natúra mások számára továbbra is csak oppozícióként elgondolható dichotómiájával is: vagyis azzal, hogy – amint apja is többször a szemére vetette – nem célszerűen, haszonelvűen, csupán passzióból, tehát „természetellenesen” cselekszik. Munkatársai nem csak azt nem tudják megérteni, a szép kilátás (tehát az öncélú esztétikai élvezet) miatt hogyan képes az energiáit, a pihenőidejét arra pazarolni, hogy megmásszon egy hegyet,⁵ de azt sem, mit tart

⁴ Ez a jelenet nyilvánvalóan annak az *Ondrok gödrében* leírt jelenetnek a tükörképe, amelyben István a Borzsa tetőről tekint körbe és talán itt fogalmazódik meg benne, hogy a tengeren túl próbáljon szerencsét. „És mint mindig ilyen alkonyi órán, olyan szépnek találta az egészet, hogy megrendült tőle. Akárha valami különleges tengert látott volna, amelynek mozdulatlanul állnak tüllszerű, leheletfinom hullámai. Ez volt az érzése, neki, aki még sosem látott semmilyen tengert, viszont annál többet olvasott róla. De, mint mindig, ugyanakkor bele is borzongott kissé, felállt tőle a szőr a karján, mert a látványban volt valami megmagyarázhatatlan, titokzatos, fenyegető, nem evilági.” Mindkét jelenet egy sóhajtással ér véget: „Aztán kinyitotta a szemét, felült, és nagyot sóhajtott.” *Uo.*, 219–225. „Nézett, nézett a messzeségbe, aztán sóhajtott egyet, megnézte az óráját, elfordult és visszaindult.” (*Uo.*, 351.)

⁵ „– Merre járt? – kérdezte Bob, aki éppen végzett egy paradicsomos babkonzervvel.

– Arra fent, ni – bökött István az ujjával a szemközti tető felé.

– De hisz ott nincs semmi, csak varjútövis.

– De van. Kilátás.

– Kilátás? – csodálkozott el Bob Dickre nézve. – Hát érdemes azért oda felmenni? Hisz az van vagy hétszáz láb magas!

– Hát, kíváncsi az ember, hogy hol is van, meg mi van köröskörül – mentegőzött István.” (352.)

különlegesnek, érdekesnek egy olyan (számukra, de nem az idegen István számára!) hétköznapi madárban, mint a kaliforniai fűrj, amely semmi haszonnal nem kecsegtet: „Azok olyan semmi kis madarak, hogy még lőni sem érdemes őket, annyira nincsen húsup.” (353.) Az István által képviselt esztétikai élmények (kilátás, madárhang) egyértelműen a kultúrához kapcsolódnak és így „természetellenesek”, Bob (és István apja, János) gondolkodása azonban „célelvű” és természetes, ám éppen ezzel vétik el, hogy figyelmet fordítsanak – például – a fűrjre, vagy éppen a „kilátásra”.

A fűrjekkel történő második találkozás már nem csupán az álom és az ábrándozás szintjén kerül összefüggésbe az óhazával, Szajlával, ahogyan – nem meglepő módon – a halállal sem. István ugyanis, apja halálának hírére úgy dönt, elmegy „a Drownhoz”, a helyi kocsmába. A halálhír – első látásra – nem rázza meg, beszélni sem igazán hajlandó róla. Az egyetlen pohár sör elfogyasztását követően azonban – mint Anna a szemére is hányja – nem marad a kocsmában, hanem biciklijével a környező határba tesz túrát. Ez a fejezet logikus folytatása az első fűrjes találkozásnak, nem csupán azért, mert a fűrjek újra a halállal kapcsolatban jelennek meg, de azért is, mert István itt újra félreért valamit – leginkább saját jövőjét: azt, hogy a Wheeler-kanyon lesz majd későbbi otthona (ebben a jelenetben saját későbbi otthonát, egy nagygazda tulajdonaként értelmezi, erről a tévedéséről azonban a narrátor ezúttal hallgat). Mégis egyértelmű számára a hely „otthonossága”, amely „otthonosság” természetesen a szajlai emlékekhez, és ezen belül egy nagyon is konkrét, taktilis élményhez kapcsolódik, amely valamiképpen az akác megtapintásának jelenetével is összefüggésbe lesz majd hozható:⁶

Az is csábította, hogy szántóföldek sorát pillantotta meg benne, mindjárt az elején egy zabföldet. A zabnak nem bírt ellenállni. Már régen nem látott zabot. Úgy találta, hogy a gabonafélék közül annak van legpuhább tapintása. Nemcsak hogy nem szúr, de kifejezetten lágy. Semmi érdekesség a kalászon, még érett állapotban sem. Még cséplés után is simogat, még a szalmája, a pelyvéja is. [...] Mikor a zabhoz ért, leszállt, de nem ment bele. Sajnálta volna legázolni. A simogató tapintás különben is érett állapotban érvényesült igazán, most pedig még zöld volt a növény, éppen hogy túl a virágzáson. Beérte annyival, hogy elképzelte, milyen lesz éretten, hogy felidézte, milyen volt a szajlai határban, például Koponyatetőn, a búzához, árpához, rozshoz képest, de önmagában is. Szinte érezte a bőrén a kalászát, a magvak selymes burkát. (476.)

A fűrj tehát nemcsak Szajlával kerül áttételesen kapcsolatba, hanem az apjával, és jövőbeli lakhelyükkel, sőt, azzal a döntésükkel is, hogy nem térnek már vissza az

⁶ A zab természetesen a lóhoz való vonzódásával is összefügg, hiszen ez a gabona hagyományosan fontos eleme a ló takarmányozásának.

óhazába: „Nem volt világos, mi összefüggés lehet a madárcák megjelenése és az apja között, de fájdalmat és haragot érzett. Ez nem volt új, ezt ismerte. Nemzője mindig ezt váltotta ki belőle.” (479.) Mindez pedig akár úgy is érthető, hogy a fűrj megjelenése a regényben annak az asszociációs kapcsolóelemnek a helyén áll, amely Istvánnak az egyes szituációkhoz való racionális és érzelmi, affektív, sőt babonás megközelítéseit fűzi jelenbeli és emlékezetbeli, téren és időn átívelő – ellentmondásos, rejtélyes –, István számára mégis koherens tapasztalássá, és ezek közt biztosítja a regény logikája szerint is megkerülhetetlen kapcsolatot.

Egyértelműen az otthoni, szajlai emlékekkel hozható összefüggésbe az a fejezet is, amelyben István egy sérült fűrjet visz haza, hogy azt közösen meggyógyítsák. Az 53. fejezetben István a Rozikának szánt „különleges ajándékként” jelenti be az állatot, akit Rozika jószándékúan és naivan, Anna pedig nem kevés rosszindulattal „kiscsirkeként” azonosít, amelyben nem nehéz felismernünk a paraszti társadalmaknak azt a soha ki nem mondott taxonomikus elvét, mely szerint a gazdálkodásba bevont „háziállatok” valamelyest alacsonyabb rendűek, azaz az emberrel való viszonyukban jóval kevésbé számítanak önálló individuumnak, mint a „vadállatok”.⁷ A fűrj megpróbálja megtámadni az őt megsimogatni vágyó Rozikát, és ez a jelenet a természet és kultúra sajátos összeütközéseként is konstituálható, hiszen a fűrj láthatólag tanul, és képes elszakadni ösztönös, örökölt viselkedésmintáitól:

- Hadd simogassam meg a fejét.
- Tessék.
- Jaj, ez bánt – sikoltott fel Rozika, és elkapta a kezét, mert a madárfióka feléje vágott a csőrével.
- Nézd csak a kis harciast – csodálkozott el István.
- Mért bánt? Haragszik rám?
- Dehogy. Csak védekezik. Ösztön. Azt hiszi, hogy bántani akarod.
- Mikor nem is akarom bántani.
- De ő ezt nem tudja.
- De rólad mért tudja?
- Először nem tudta, először felém is vágott, de most már elfogad. (527.)

Az epizód, mintegy az akaratlan emlékezet különösen tanulságos példajaként Istvánnak egy gyermekkori élményét idézi föl, és ez valamelyest magyarázattal szolgál az első találkozással kapcsolatos dilemmákra is:

⁷ „Külsőre úgy festett, mint egy otthoni fűrjcsibe. De fácánfiókanak is nézhette volna. Pont olyan barna volt és csíkos. Csak a feje tetején húzódó, hosszanti kis sötét sáv, talán a bóbítakezdemény jelezte, hogy mégis fűrj, kaliforniai.” (529.)

Már egészen elhalkultak, szinte elnémultak, és letett róla, hogy meglátja őket, amikor egy hangra lett figyelmes, egy különálló magányos hangra, egy másféltre. Vékony volt, ijedt, segélykérő. Először nem tudta, minnek a hangja, aztán hirtelen rájött, hogy nem lehet más, csak egy bajba jutott fűrjfiókáé. Gyerekkorában hallott utoljára hasonlót. Az anyja kapálásból hazahozott neki egyszer egy fűrjfiókát, egy otthonit Borszából. Nem volt semmi baja, csak kedveskedni akart vele neki. Az pont így csipogott, ilyen hangon. Akármit csináltak vele, nem akarta abbahagyni. A végén ő visszavitte arra a lucernaföldre, amelyiknek a végében az anyja fogta, és ott elengedte. Elmagyarázta neki, melyik lucernaföld az, és megtalálta. Egy darabig még a lucernában is jajveszékelt, de aztán megtalálhatta a családját, mert elhallgatott. (529.)

Vagyis a fűrj hangja – István értelmezésében – a családtól, közösségtől való elszakítottágnak a hangja. Erre ismer rá István, és – paradox módon – ettől az eredendő idegenségtapasztalattól érzi a panaszos madárdalt, fűrjhangot otthonosnak.

A harmadik fontos jelenetben István egy albínó fűrjet figyelve kerül kapcsolatba azzal a Mr. Kuserrel, akitől később megvásárolják új otthonukat, a Wheeler-kanyont – radikálisan megnehezítve, végső soron ellehetetlenítve így a hazaköltözést. Az albínó fűrj szintén a halállal van összefüggésben, az albínóság a szajlai babonák szerint halált jelent (Istvánnak először egy galamb, majd az az albínó fecske jut a fűrjről az eszébe, amelyik a már említett, gyerekkori kedves borjú halálát jövendölte meg).

A történet itt kerül a legszorosabb kapcsolatba a már jelzett másik hasonló kulcsmotívummal: azzal, amikor – paradox módon – Istvánnak egy akácot megpillantva támad alig csillapítható honvágya, amelyből azt a következtetést vonja le, hogy mégiscsak haza kéne költözniük. A két jelenetben nemcsak az a közös, hogy István – kétségek közt vergődve, hogy hazajöjjenek-e vagy sem – a természeti jelenségeket már-már babonásan jelentésként tételezi, és mindkét esetben úgy véli, valamiképpen a természettel lépett dialógusba, aki vagy ami üzen neki, hanem az is, hogy mind a fűrj, mind az akác István „másikjaként” válik azonosíthatóvá.

A két jelenet hasonló funkciójára maga István is reflektál: „És akkor jött a hír, amely mindezt betetőzte. Meghalt István anyja. Amennyire félrevezette az akác, annyira igaza volt az albínó fűrjnek, gondolta István.” Vagyis, István értelmezésében az albínó fűrj megjelenésével azt üzente neki a természet, hogy maradjanak Amerikában, hiszen már nincs kiért hazatérniük, az akáccal pedig azt, hogy térjenek haza. Ráadásul mind az albínó fűrj, mind az akác István magyarságával, pontosabban fogalmazva, „amerikai idegenségével” kerül szoros összefüggésbe. A Mr. Kuserrel kapcsolatos jelenetben a szöveg így fogalmaz: „A konyhába azért mégis bekukkantott, a gazda kifejezett kérésére, hogy, mint mondta, bemutassa az asszonynak, hogy az is lásson egy otthoni szomszédot, egy magyart, aki errefelé ritka madár, mint a fehér fűrj.” (558.)

Mindkét jelenetben közös az is, hogy István motorral közlekedik, amely, jóllehet egyértelműen (emberi) kulturális produktum, mégis – paradox módon – ez teszi lehetővé István számára, hogy szűkös szabadideje terhére is a természetet járja, ugyanakkor azonban meg is gátolja őt egyik legfőbb élvezetében: abban, hogy fürjeket lásson, illetve halljon, a vadonban élő fürjek ugyanis, félvén a motorhangtól, elrejtőznek előle. Az akác megpillantása azonban sokkal direkter módon kapcsolódik össze István dilemmáival, és, ha lehet, még inkább paradox helyzetével:

Hol úgy érezte, hogy haza kell mennie, hol meg úgy, hogy nem. [...] Előbb magával akart dűlőre jutni. Ez hamarosan megtörtént, előbb, mint remélte, [...] Különös, de egy akácfa segítette. Az akác, *robinia pseudo-acacia* ugyan őshonos Észak-Amerikában, sőt, állítólag egyenesen onnan került Európába is, de Dél-Kaliforniában ritka fa. Olyannyira, hogy István az államba érkezésük óta eltelt több mint tizenöt év alatt egyetlen egyet sem látott. Ha kereste volna, talán talált volna, de a legkisebb gondja is nagyobb volt annál, hogy ilyesmivel töltse az idejét. Így fel sem tűnt neki, nem tudatosult benne. Ez volt a helyzet egészen addig, amíg pár nappal később egyik ellenőrző körútja alkalmával Aliso-kanyonban meg nem pillantott egyet. (565.)

A szövegrészlet mintegy előre jelzi az olvasó számára az értelmezéshez szükséges „kulcsokat”. Az akác – amit hagyományosan a „saját”, „magyar”, „otthonos” tapasztalatával azonosítunk – éppenséggel *nem* őshonos Magyarországon;⁸ a közismert, és az általános iskolában is oktatott történet szerint olyan faj, amelyet a futóhomok megfékezésére telepítettek meg az Alföldön, és amely azóta országszerte a biodiverzitást fenyegető invazív növényfajjá vált. Kérdés az is, hogy a szövegrészletben ki az, aki a latin nevéen azonosítja a növényfajt? Míg ugyanis a kaliforniai fürj latin nevének fölbukkanását motiválja, magyarázza a szöveg: István „beiratkozott a városi közkönyvtárba, és egy lexikonban mindent elolvasott róla. Megtudta, hogy hivatalosan kaliforniai völgyfürjnek, vagy egyszerűen völgyfürjnek hívják. A latin neve *callipepla californica*. Társas madár, csapatokban kóborolva a földön él, de ha megijed, felröppen, és vitorlázva ismét földre ereszkedik”. (353.) De vajon István valóban

⁸ Az akác (*Robinia pseudoacacia*) eredetileg Észak-Amerikából származik. Kifejlett formájában közepes méretű, lombhullató fa, amely hosszú, tüskés ágakkal rendelkezik, és gyönyörű, illatos virággal bír. Az akácot először a 17. században fedezték fel Európában, amikor Jean Robin francia kertész Párizsba importálta a fát. A fajta neve, *Robinia*, az ő nevéből származik. Az akácfaakat elsősorban az erdőségek, parkok és kertek díszítésére ültették. Később felfedezték, hogy a faj kiválóan alkalmazkodik a különböző talaj- és éghajlati viszonyokhoz, és gyors növekedésének köszönhetően hatékonyan használható az erdősítésben és a talaj stabilizálásában is. Az akácot az évek során sok országban elterjesztették. Mára már számos kontinensen megtalálható, beleértve Észak-Amerikát, Európát, Ázsiát és Ausztráliát is. Az akác invazív fajnak számít egyes régiókban, mivel elszaporodhat és kiszoríthatja az őshonos növényeket. Az akácfa különböző részeit – beleértve a faanyagot, a virágokat és a termést – sokféle módon felhasználják, például bútorkészítésben, építészetben, papírgyártásban és méhészeti termékek előállításában.

ismerheti a „*robinia pseudo-acacia*” kifejezést? Vagy itt a narrátor szól közbe? És ha nem, Istvánnak lehet-e ismerete arról, hogy az általa Magyarországon otthonosként megismert növényfaj éppenséggel Amerikából érkezett Magyarországra? (Az „állítólag” formula, mintha arra utalna, hogy István közössége tudatában lehetett az akác amerikai eredetének.) Hasonló narratív dilemma a fejezet elején is felmerül: „Koránnyár volt, a nap vége. Még nem alkonyult, de a szúnyoghálón keresztül úgy tetszett, mintha már sötétedne. Beckleyék háza háta – ők laktak a déli oldalon – fehéren világított, de már nem lehetett látni, hogy az udvaron itt-ott kiégett a fű. A sárga foltok egybeolvadtak az ép, zöld részekkel.” (559.) Ha ugyanis István nézőpontjából mesélődik el a történet, a leírás pillanatában nem látható, ki az, akinek van tudása arról, hogy a fű már kiégett. Hasonlóképpen rejtélyes, illetve problematikus az akác megpillantásának jelenete is. Elsődlegesen azzal a nagyon is valós kérdéssel kell szembesülnünk, hogyan, milyen érzékszervekkel, milyen kritériumok alapján különböztetjük meg egymástól a természet egyes jelenségeit (és Oravecz szövege, mintha nagyon is határozottan amellett érvelne, hogy e mögött a megkülönböztetés mögött nagyon is eltérő kulturális megkülönböztetések és praxisok állnak).

A hiperrészletes jelenet így kezdődik:

A felső szakasz keleti ágában egy kút felé tartva vizelhetnékje támadt, és megállt az egyik kanyarban, a patakmeder felőli oldalon, egy tisztásnál. Nem botránkoztatott volna meg senkit, hiszen nem járt arra senki, mégis mielőtt kigombolta volna a sliccét, ösztönösen lement az útról, és tett pár lépést a patakmederből kimagasodó fák irányában. (565.)

A vizelés az egész regényfolyam egyik leginkább meghatározó motívuma, amely ebben a regényvilágban szorosan kapcsolódik a magyarsághoz is. Az amerikai magyarokat több helyütt is a nyilvános és törvénytörő vizeléssel azonosítják, és Oravecz szövege éppen ennek alapján véli indokoltnak a megbélyegzésüket. Abban a nagyon emlékeztető jelenetben, amikor István először szembesül az amerikai igazságszolgáltatás korrektségével, szintén a köztéri vizelés szabálysértése miatt idézik bíróság elé, nem mellesleg jogtalanul. Mégis, aligha tagadható, a vizelés éppenséggel az ember természetes biológiai szükséglete, és az sem kevésbé vitatható, hogy megkerülhetetlenül szembesíti az embert saját, természetes, biológiailag determinált működésével. István itt már, valószínűleg a törvényi fenyegetések tapasztalatainak fényében is, érzékeli természet és kultúra opozícióját, sőt, interiorizálja is azt, azaz a szöveg megfogalmazása szerint „öszönösen”, még a természetben is követi az újonnan tanult kulturális elvárásokat.

Az akáccal való találkozás leginkább zavarba ejtő, ugyanakkor nyelvileg a leginkább árulkodó szövegrésze így hangzik: „*Nem virágzott, nem virágjának jellegzetes édeskés illata* hívta fel rá a figyelmét, véletlenül vette észre. Oda, rátévedt a tekintete.

Az volt a szokása, hogy vizezés közben felveti a fejét, és az égre néz.” (565.) Nagyon nehezen dönthető el, ki is állítja azt, hogy az akác elsősorban az illatáról volna felismerhető. Azaz, kinek a tapasztalatát közvetíti itt a narrátor, miközben – miután a szövegben egyértelműen megjelenik – az olvasóban is szükségszerűen felidéződik az akác illata. Valaki (vagy István, vagy pedig a narrátor) itt tehát úgy véli, hogy az akác legkönnyebben *virágjának jellegzetes édeskés illata* alapján volna felismerhető, a szöveg azonban rejtélyes okból, külön hangsúlyozza, hogy István pontosan *nem* ezen, a könnyen és mindenki számára felismerhető marker alapján azonosítja a fát. A „rátévedt” a tekintete kifejezés pedig mintha egyenesen proleptikusan is azt jelezné, hogy az akác téves üzenetet küld majd.

Ebben a koncepcióban az akác elsődleges tulajdonsága az elkülönböződés, és ez nagyon is gyorsan vezet István magára ismeréséhez, amely, mint jeleztük, a magyarságával is nagyon hamar közvetlen kapcsolatba kerül:

A leveléről azonosította, bár a korona is ismerősnek tetszett, elütött a többi fától. – Akác! – szaladt ki a száján hangosan, *magyarul*. Akác itt? De ezt már csak magában kérdezte, mikor végzett a vizeléssel.
Odament a mederperemhez, hogy közelebből is megnézzze.

Talán az is jelentéssé tehető, hogy az akác eleve alsóbbrendűként, ugyanakkor, jelen kontextusban különlegesként konstituálódik:

A fa *lejjebb helyezkedett* el, és délcegen állt az oldalban az égerfák között.
Leereszkedett hozzá, hogy alá állhasson, hogy megérinthesse. (565.)

Aligha túlzunk, ha úgy véljük, István itt éppen a „lent” és a „délceg”, azaz önmaga és közössége külső és belső megítélése közti különbséget teszi explicitté. Az autentikusként tételezett illatélmény elmaradása pedig mintegy szükségszerűen más tapasztalati élmények irányába vezeti Istvánt:

Megtapintotta a törzset. Repedezett, barázdás volt rajta a kéreg, és *szokásosan* érdes, durva. A korona magasan kezdődött, de egy ág lefelé nőtt, a mederperem irányába. Ereszkedtében nem vette észre. Visszapaszkodott oda, felnyúlt, megfogta egy levél szárát, és lehúzta róla a tojásdad leveleket. Igen, nyugtázta magában, mint aki megerősítést nyert, holott az első pillanatban nyilvánvaló volt előtte, hogy akác. Utoljára Magyarországon látott akácot. Elérzékenyült.” (566.)

Az akác, amely mintegy öntudatlanul a magyar nyelvet, az otthont hívja elő Istvánból, egyszersmind egy akaratlan emlékezőfolyamatot is elindít:

De nyomban restellte is maga előtt, hogy egy akácfa van rá ilyen hatással. Pont egy akácfa, egy közönséges akác, amelyet otthon nem szeretett, mert döntéskor rossz volt gallyazni. Gyerekkorában meg egyenesen utálta, mert fészkezés, mászás szempontjából az ághónaljak szűk volta, az ágak tüskésége miatt kifejezetten ellenséges fának számított. Ondrok gödrében, ahol mindig volt valamelyiken fészkek, ritkán úszta meg vérző karok, lábak nélkül, ráadásul olykor még a ruhája is elszakadt, és az anyja megszidta, az apja pedig, ha nem sikerült eltitkolniuk, elnászpángolta érte. (566.)

A fa ebben a koncepcióban is dialógusképesnek mutatkozik, igaz, negatív értelemben: ugyanis Istvánt valamennyi tevékenységében hátráltatja az akác, és különösen beszédes (akár ember és természet viszonyát vizsgálva is) az az agresszió, amely István és az akác viszonyának első ránézésre is redukálhatatlan eleme. (Külön is beszédes, hogy István az akác „értelmezésében” csupán az antropomorfizáció fázisáig jut el: „ellenséges fa”.)

Egyén és közösség, már a fürjek kapcsán is tárgyalt összetett kapcsolatrendszerét tekintve az akácok is különös hangsúlyt kapnak: az akác egyedileg nem, ám „közösségileg”, erdőként István számára is vonzó faként tűnik föl:

Az akáchoz azonban fűződtek kellemes élményei is. Nem Ondrok gödrében, hanem Dolyinában. A völgyben, középtájt, a szántóföldek közt, a verő alatt volt egy akácos, egy igazi, egy parcella alakú, a Juhászék-féle, amely felnőtt egészen a szőlőig. Azt szerette. Nem az egyes fák miatt. Azok ugyanolyan barátságatlanok voltak, mint az Ondrok gödrebeliek, bár fiatalabbak, kevesebb törésre hajlamos száraz ággal. Hanem együtt az összeset, erdőként. Nem annyira, mint egy tölgyest vagy gyertyánost, de mégis. A fákon, a fák hegyében főként gerlék tanyáztak. Elvértve akadt varjufészek is, de a legtöbb gerléé volt. Talán mert messze esett a falutól, és zavartalanabban költöttek, nagyon kedvelték azt a helyet. Néha fiókákat is elszedett, leggyakrabban azonban csak tojást, amely apró volt – húsz is kellett belőle egy rántottához –, de sokkal szebb, mint a varjúé, finom ívű, hosszúkás és szép kékeszöld pettyes. Szinte sajnálta feltörni, mikor hazavitte. De talán még ennél is vonzóbbá tette a kis erdőt, hogy gomba is nőtt benne, májusgomba, hivatalos nevén májusi pereszke, mint később felnőtt fejjel kiderítette. A tisztások szélében, a fűben, már féltent a bokrok alatt, úgyhogy be kellett nyúlnia, vagy ha nem érte el a kezével, kúsznia érte. Micsoda öröm volt azt megtalálni, egyáltalán gombát találni abban a hónapban, mikor ezen kívül még csak mezei csiperke és szegfűgomba van! Kivált fiatal, pár naposat, pár órásat. Megpillantani félgömbszerű, fehér-sárgásfehér kalapját, megragadni rövid tönkjét, és óvatosan kihúzni a földből, és kézben tartani! Nem vetekedett a cepével vagy a csiperkével, de rugalmas húsa jóízű volt, jobb ízű, mint a csiperkéé. Az

apja rangon alulinak tartotta a gombázást, de ha ő abban a hónapban arra járt, ha ráért, még felnőtt korában sem tudta megállni, hogy meg ne hajtsa azt az akácost. Kinyitotta a tenyerét, kiengedte belőle a leveleket, és visszamászott a mederperemre. Ott megállt, és ismét a fára szegezte a tekintetét.

És akkor jöttek a kérdések. Ne lássa ő többet a Juhászék-féle akácost? Fészkezni már nem fészkezik, és a májuszgombának is rövid a szezonja, de ne járjon többet arra, ne hallja a gerlék búgását? És mondjon le a többiről is? [...] Az apja sírja megtekintéséről lemondana, de hogy ne mehessen ki többet a nagyapja sírjához, aki olyan jó volt hozzá? És az anyja? Őt se lássa viszont? És élete hátralevő éveiben senkit és semmit abból, ami ott van, vagy volt, ami neki fontos és kedves? Nem! Az nem lehet! Az olyan volna, mintha ő annak, mindennek meghalna! (567.)

A fentiek után nehéz szabadulni attól a gondolattól, hogy István a saját „másikját” ismeri föl az akácban. Nem csupán a test emlékezete (az akác kérgének tapintása, valamint az a talán kulturálisan rögzített mozdulatsor, ahogy az akác leveleit „lehúzzuk”) mutat rá arra, hogy az akác, amely István által is reflektáltan ezen a kontinensen van otthon (míg István Európában), amely itt természetes jelenség, míg Európában kulturális, azaz emberi és idegen, végső soron István magára ismerésének elsődleges közegévé válik. Ahogy a Wheeler-kanyon is azért válik otthonossá, mert éppen Szajlát idézi föl számukra, épp úgy válik otthonossá, ismerőssé (és tulajdonképp a hazautazás egyik gátjává) a családjától elszakított kaliforniai fűrj hangja, amelyben magukra ismerhetnek. Természet és kultúra, saját és idegen paradox és egymást fertőző viszonya tehát éppen az Európába betelepített akác, a Szajlát idéző és ott otthonossá váló kaliforniai fűrj és az Amerikában magukat otthon nem érző Árvaiak kiasztikus kapcsolatában érhető legkönnyebben tetten.

MÉSZÁROS MÁRTON
 egyetemi docens
 Károli Gáspár Református Egyetem
 marton.meszaros@gmail.com

Quails and Acacia trees
Alternating feelings of homeliness and alienation in Kaliforniai fűrj

Abstract: An important problem of Imre Oravec's trilogy is the relationship between man and nature. This brief analyses concentrates only on two motifs and provide a more detailed interpretation of a few short passages of the text, which show striking motivic and structural similarities and seem to be organized in a way that they interpret each other. The problem

of the 'quail', which is also the title of the volume, is one of the most important elements of a rather complex web of references. It signifies (often in a proleptic way) the changes occurring in the relationship between human and nature, domesticity and strangeness, community and individual, or even father and son. In order to gain a clearer picture of the novel's fractal-like motivic structure, I concentrate on the episodes in which István encounters quails and point out that in each case, the birds are associated with similar feelings and emotions by the language of narration.

Keywords: man and nature, quail, domesticity and strangeness, community and individual, father and son, fractal, memories

DOI: [10.37415/studia/2023/1-2/87-98](https://doi.org/10.37415/studia/2023/1-2/87-98).

Open Access: Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0)

